

Идер тоғыстар.

1. Улуғ чоохтың үзігін хығырып, үзүріге тимненінер.
2. Тексттің соондағы сурығларға нандырыңар.

М.С. Коков «ӨРІНІСТІГ ТОҒАЗЫҒ» (Улуғ чоохтаң үзік)

Полған 193... чыл. Ізіг чайғы күн. Күн харағы, кизек халын хара пулуттан сығара чачырап, чирнің үстүн пазох арландыра чарыдыбысхан туста, кидер турған кизек сарыптаң, оңар-тискер хайбаңнап, улуғ сынның чохыр адай сығара ойлаан. Ол хулахтарын устайта тутханынаң, хузуруғын сөзіректееңнен пилдістіг полған – хайдағ-да нимеден озарға хынча.

Түрче поларынаң, олох сыххан чирден тілін тоғыр ызырынған, хулахтарын чаба тудынған торбах улиинча хызыл сарыг пүүр сығара хонған.

Адай алнында турған сабағалыг тағны азарға хаалиин айнытса даа, пүүр читкеннен чидібіскен. Ол хайдаң пілзін зе, аның сүргінчізі, хайча тағ пирик полза, анча тың, табырах ойлапчатханын.

Оларның аразы чағдааннаң чағдабысхан. Пүүр, хацаннаң хынмацаң улуғ ыырчызын тударына хыбы кіріп, мында, кізі чох чирде, хоңнахха күс сынастыраына ізеніп, улам на тың ойлаан.

Адай майығыбысхан. Харахтарына час тартылып, алнында турған тағ тумзуғы пірде ырах, пірде чағын улып көрінген. Ахсынаң аххан ах көбік өөгін пастыра алын азахтарына читіре чайылған. Полған на хаалаг сай сүргінчізінің айғахтары сала тегбин одырғанын чарых пілінген. Осчаң ондайы чоғыл, аза ойлирға күс хысха, солынарға тағ чоғыл. Че, андағ даа полза, түгенчі хаалаға читіре ойлирға кирек.

Аның харағына, хайди поэзы даа поэзынаң күснен кічіг, хаалағнаң хысха аңнарны, хустарны хостацаа, пос көрінген. Хайди пу наада Сарыг хайа олиинда пала түлгүні тутханы, хайди паза пүүн дее пора хозанны миңдеткені.

«Пу, минің сүргінчім, мағаа учурап, мині хостап сыхпаан полза, мин сағамғы туста хозанны чіпчедерчікпін, – сағын салған адай. – Амды, тізең, мин ол хозанның күнін күннен парим. Кирек хайдағ табырах алысча!.. Хайдағ сидіктірі!»

Чурт – чахсы нима. Че ол аннаоох чахсы улыбызадыр, хацан аны үзе тудыбызарға постаң күстіг, улуғ нима айғағын сунчатса. Ол туста кізі хайдағ даа нимее тимде полча, пу алнында турған күнні түрче дее полза көріп аларға, кичее ле алай пайаа ла чөрген чирін харах айланызынаң даа харабызарға, ноо даа нимезін пирибізерге тимде. Андағох ондайда полған Чохыр адай.

Че аның сүргінчізі анча тың тарын парған полған, анча аның ағаа өчезі улуғ полған, ол пу туста, аны сүрізіп, көгербее дее кире сегірерге алай ба улы көрінмес хорымның хайдаң даа атығарға тимде полған. Аңчыларға ізін таптырып, нинче-нинче хати істеттірген, үс чайғыда палаларын өдірткен, аалға кірзе, чічең нима пирбечең ыырчызының чабалы чүрегіне тимірни ізидіп пас салған осхас полған. Нимедір андағ ыырчыны өдірерінен аарлыг?! Айғах чирні ыра-чара тартыпча, тыныс чағыннаң чағын полча.

Мына олох таа тударға чөр... а, чаза хаап алды... Пура тартпаан полза, амды ол айғағында поларчых... Ыырчының айғағына кіріп өлгенче, хайа асса, нинче

хати артых полар тіп сағынғандағы чіли, адай іскер айландыра чүгүрген. Че ол тағының сынын азарға чөргенде, озаринаң кізі пазы харалып сых килген. Чохырах, сағынғанын алыстырыбызып, ол кізее наари ойлаан.

Пүүр, хаалиин сала даа хызырбин, олох таа тударға чөрген ыырчызын арачылаан уламох улуғ ыырчызына чабалланып, үстүне сегирген. Че кинетін, нымахтағы чіли, чаас чарылып, үлгер үзіл халған. Пүүр, көксін өтіре атырып, азағын даа тартпин парған.

Чохыр адайның тынын ал халған, че поэтының тынын ух арачылаан кізі 13–14 часха читкен арығ сырайлыг хыс пала полған. Ол, иңніне чайылған сүрместері пүүрнің чилніне аар-пеер хабылғанынаң, пол парған киректі таңнап турыбысхан. Че хорығарға таң маңнанмаанына ба, таң хорыхчаң ондайы чох полчатханына ба, ол, пір дее ниме полбаандағы чіли, улуғ хара харахтарын алнында чатхан аңа хази көрген. Сидік чоохтиры, андағ чітіг көрістің одына хайдағ даа чиит кізінің чүрегі, хайылбин, амыр чадарчых па ни зе...

Кистінде от хыймырааны пілдір халған. Хыс пала андар айланып көрібіссе, чазынаң аныңоңх тузындағы чиит оол мылтығын тайан салған турча. Аның кискен кибі прай намачылығ, иңнін азыра артынчаң артын салған, маймағы нинче-нинче хати тағырағны көртір. Сырайы чайғы күн теезіне уғаа тың харал партыр, сазы, ат чилні ле чіли, пудал парған.

Хыстың тың сынап көргені ағаа хомай пілдір парған, ізіг пес хыринда турғандағы чіли, хызара тирлебискен. «Түрче миннең чалынның харахтарын хыйа көрзе, тын хабынып аларға чахсы поларчых», – сағын салған. Хыс, аның сағынғанын піл салған-дағы чіли, күліне түскен, анаң көөлче чоохтаныбысхан:

– Сірер атысха маңат полтырзар. Кізі үстүне сегірібіскен аңны, сунған айғағын сундыра, түзіре атарға улуғ чичең кирек, – кинетін, аңзар көрібізіп, чооғын тоосхан ол хыс.

– Чибіргі хуласча чирдең кем дее кізі чаза атпас, – хыс хыйа көрген харығда, аны тың-тың андып, нандырған чиит оол. Аның сынағчы харағы хыстың харахтарының хырилары ылғаанға көпклек парғанын көр салған. Ноға-да хомай, ідіргестіг пол парған.

– Өлері сидік полбачаң полтыр... Аңның орнына уғың мағаа тееп парған полза, амды мин підөк чадарчыхпын, – улуғ тынып, чоохтанған хыс. Хара харахтарынаң ікі тамчых час көгенегінің паарына түскен.

– Ноға іди чоохтапчазар?! Уғаа тың хорых пардыңар ба? – чиит оол чочаанынаң пір тыннаң сурған.

– Чох, чох! Мин ноға-да өлген нимені уғаа тың айидырбын. Ноға-да аның орнында поэтының чадарым киледір... Сағамғы туста аның орнына мин өлген ползам, нинче-нинче хати чахсы поларчых. Мин аны ла кілеп чөрген кізібін... – тіпче хыс кізі. Харағының чазы суғ ла чіли ах сыххан. Чирзер мөкейіп, хыринда турған ах тасха одыр салған. Анаң улам тың ылғап сыххан.

Иди ылғаанын, чобалғанын истері оолахха синінең иртіре сидік полған. Ам даа чахсы тыығалах чүрегі пулғал килзе, харағының чазын тут полбин, олох хыс чіли ылғабысча. Анаң, ылғаанын пілдіртпеске харах чазын чызын салза, пазох ачырғас, тар сағыс.

Кинетін хыс пала тура хонған. Харахтары, сур чіли сурланып, оолахсар

айланғаннар. Ол прай позы пасха пол парған, сырайы өңзіп парған, аны көріп, пу хыс ам на ылғап одырған тіп сағынары сидік полған. Оолах, харахтарының көргеніне киртінмин, «түзім полды полар алай ба хараама піди көрінді полар» тіп сағын салған.

– Сірер маңат атығчызар. Аны сын киректе көзітгіңер, – хыс турбинаң чоохтаныбысхан. Оолахха аның махтааны прай нимеден аарлығ чіли пілдір парған.

– Атығчы хыринда час палабын, тик кізі хыринда атығчы-бын, – махтанчых нимезін пілдірте чоохтанған оолах.

– Син іди тееніме өкпеленме, – иргі нанчызынаң чоохтас турғандағы чіли, кинетін «син» сөске кірген хыс кізі. – Мин анынаң мағаа полыс пиреріңні сурынарға хынған полғам, че сынында андағ полбин парды ба хайдағ...

– Миннең сағаа полызығ! – тіпче оолах. – Мин тимдебін синің үчүн түгенчі тамчых ханым ахханча турызарға!..

– Пістің чазыбыстағы кізі тілліг, нооны даа ит салар күстіг осхас поладыр, – тіпче хыс. – Изірік кізее талай тісче теенни, пістег чииттерге тағ хузух кибегі ле осхас. Мин сурынчатхан полызығ көп күс салысты, тир сығарысты кирексир. Анда даа ол, чახсы ла сарина айланза, полар, че ит полбин салзабыс – хан төгіс, өлім, – тың чоохтап турбинаң, оңар-тискер хайбаңнап, тохтабысхан хыс кізі.

– Мин піл полам ма, нименің үчүн тир сығарынарымны? – тіпче оолах.

– Пістің арабыста, – тіпче хыс, – піліспеен нима көп. Мин пілбинчем сині, син – мині. Че олардаңар соонда чоохтазарбыс. Амды пастағы сабығны удурлирға тимненерге кирек. – Ол, оң холынаң улап, чолда ікі чалаң кізі улуғ чүгүртігде килигенін көзіткен. Оларның аттарының табаннары теген хуруғ чолдаң тозын, паровозтаң түдүн сыххандағы чіли, столбали көдірілген. Хамчыны оңар-тискер пулғап, өңейе түзіп, табаннапчатханнары пілдірген – олар хайдағ-да нимее улуғ маңзытта килчелер.

– Олар мині сүрізіп килилер. Мині чазырчаң оңдайың полар ба? – хыс, одырған орнынаң тура салып, хыринда чатхан чохыр адайны сыйбап, сурған. Чохырах пасха-пасха кізілерге түрченің не аразында чаран парған. Хузуруғын хыймырадып, сегірегерге тимнен салғандағы чіли, көк отха чат салған.

Оолның пазына сағыс чүгүре кірген. Ол ізіг полчатханына пастарын төбін тудып чатхлапчатхан хойларны турғыза хуйдырыбысхан. Анаң, хысты оларның аразына кир салғанда, хойлары пазох, пір чирге чыылызып, чатхлабысханнар. Оларның аразында хыс кізі, суға тастаан тас чіли, көрінмин парған. Позы, пір нима пілбеечік полып, ырлап сыххан:

Часхыда чаған час харларны
Чабыра паспас ах хойларым.
Күскүде чаған көк харларны
Түзіре паспас көк хойларым.

Аның үні хайзы-хайзы чирге чайылған. Аныңзар киліп одырған чалаң кізілер, удур-төдір көрізіп, күліс салғаннар. Ол күліс пістің хайиыбысты хыйа тартарға хынча теен осхас полған. Паза түрче поларынаң, ат суғлуғы сығдырап, ікі чалаң кізі чиде түскеннер.

Оларның пірсі, ортылап парған кізі, алнына тўкпейе сыххан хамахтығ, харағы чох таа осхас, пурны синінең иртіре улуғ, хабырылған алтындағы ирні паза оң харағына туу тартылған ханнығ ах сал аны хайда даа танир таныхтығ иткеннер. Ол, хамчызын пірде пўре тудыбызып, пірде изер пазына саарып, тыстанмин турған. Аның арғызы чибіргі тоғысча частығ, садыра сырайлығ, пөзік сынның кізі полған. Ырахтын көрзе – ат үстүнде ат килиген осхас, чағынтын көрзе, тирек осхас, аны оолах, азахтарын тардайта пазып, пазын чоғар идіп, аңдаан.

– Мыннаң ипчі кізі ирткенін көргезің ме? – ортылап парған кізі харлос табыснаң тапсаан.

– Оңнабаам, хынза, ирткен дее полар...

– Хыриңда хайдағ ниме ағарып одырған?! – хости турғаны күрлеп сыххан.

– Сірернің алныңарда сөс тударға чалланмаам. Нандырғаным көңніңерге кірбинче полза, парыбызыңар.

– А! Син хайдағзың, адай!.. Хамчы ачиин көрерің килче бе? – хамчызын аныңзар хылаңнадып, улам тың ярхылаан ол кізі.

– Хамчының пір пазы мағаа тегзе, паза пір пазы сірерге теер, – сала даа чалтанмин нандырған оолах. Аның харахтары хайдағ даа нимені идерінең төдір полбас тідім одынаң көйбіскеннер. Аны ортыланған частии оңнап салып, үнін чабырып, тапсабысхан:

– Син, оолағас, өкпеленме. Сын нимені чоохтазаң, сыйых аларзың, – аның хычазын кирерге төс карманындағы часызын сығара тартхан. – Мин кізіні аарлап піледірбін, хақан ол сурған нимеме көні, чарых нандырығ пирзе. Че аны хатығлап піледірөкпін, хақан ол нымахтағы Хара Нинчі чіли полчатса.

– Чоохтааныма паза хосчаң нимем чоғыл.

– Көрзіне зе аны! Чабал мылтиина көдеелен тур полбас па за, – садыра сырайлии кірібіскен.

– Тігі чатхан пўүрні көрчезер бе? Минің мылтиимның салтары. Сірерге дее тегзе, уғы хахтыхпас...

Ікі аттың тіннері кинетін тарта тудылғаннар, ікі хамчы, киині чара кизіп, пулаңнап пастааннар. Ат туйғағы тасха тазылаанынаң хада хысхырыс паза тиріг затворын тартханы истіле тўскен. Ікөлең оолахты хыс париған туста, «Чохырах!» теен хысхы истіле тўскен. Кинетін садыра сырайлии улуғ табыснаң абағыра тўскен, ады, тізең, хохырып, оңар-тискер сегір тур. Чохыр адай аның пиліне чапсыныбысхан. Ады кинетін үкўс салғанда, холлағы үзе чачырап, изерінең хада чирге аңдарылған, че адының тинін саарсых холнаң позытпин тудып, пір холынаң кистінең хаап салған адайны сапхлирға харасча. Чохырах аны чирде маачых сыххан. Аны көрген арғызының ачии тудып, адына хамчы саап, оолахсар сегіртібискен. Че нименең тоозыларчых пу чил-пораан, хақан мылтых атызы чарых чирні хара тубаннаң туу тартыбыспаан полза. Оолах пілінмин дее халған, хыйлағын ол хайди тартыбысхан, таң хорыхханынаң ма, таң чочаанынаң ма. Пазына ух теер парған ат аңдарылып, ээзінің сол азаа аның алтына кір парған.

Алаң ас парған оолахха пу кирек харағына даа көрінмеен чіли пілдірген. Че ікі улуғ кізінің өстезіп ойласханы оолахха нымахтағы ла чіли пілдірген. Хыл

тузахха хаап парған күркүлер чили, аның алнында күс чох полғаны сын кирексер сағыс хабынарға полысхан. Оолах үр дее турбаан, азахтарын тың-тың пазып, мылтығын иңніне чүктеніп, азағын ат алтынаң суур полбинчатхан ирензер пас килген. Сағамғы туста олар пу оолахтаң даа кічиг осхас полғаннар алай ба харахтары даа суғланғанына хоостыра көрзе.

Оолах позын алып күстіг полчатханға санапча. Холынаң мыхтызын тайанып, көксін чарыдып, ніскечек үнін хатығ арах тудып, өкпелен парған позы чоохтанды:

– Хайдағдыр амды, адайлар! Хамчының пір пазы мағаа тегзе, паза пірсі позынарға теер теенім сын ма? – оолах, пірде пірсінің хырина киліп, ачитхан.

– Оолғым, мин, піди чадып, үр сыдап полбаспын. Азаамны үзе пас парир, – улуғ өзегде тапсаан өстесчеткеннернің пірсі.

– Өлзең, өлчет... Синінең хада кем өлер, іпек паазы пір ахчаа төбін полар...

– Ибде, оолғым, минің үс палам халған. Ипчим ағырығох... Мин чохта, олар хайди поларлар?! О, халах! Тыңох таа сидік күн читті.

– Сидік мыннаң мындар полар, піди үс-төрт күн чат салзаң, чарым позыңны чазы хурттары кимір салзалар.

– Оолғым, палаларымны, ипчимні айа!

– Оларны худай көрер. Сағам, тик чатханча, сурын, пазырын.

– Илетпедек, оолғым, илетпе... Алчаң өзің пар полза, алып ал...

– Мин сағаа тегбинчем. Адыңнаң сурын, азааңны ол пасча.

– Мині піди үр чатырарға сағынчазың ма? Пу чохыр айнаңны хыйа апарбассың ма? – түндере чадып, пірсі өрге чили пурхлаан.

– Синінең чоохтазар тус читкелек. Чат көні. Түрче полза, Чохырах пүдін халған ыстанның түбін ояа тартып алар...

– Оолғым, айадах! Азаамны үзе пазарға чөр...

Оолахха аның іди ирееленчеткені айастығ пол парған. Че ол чазырчатхан хысты паза пайаа позын соғарға хынғанын сағынза, чүрегі, хатап пулғалып, тарынчах сағысты төрітче. «Кем піледір, мындағ, ағаа часкалығ, оңдай полбаан полза, аны олар хайди ит саларчыхтар? Хынза, ол піди илепчетсе, олар ағаа күліс турарчыхтар. Чох, посха кирек нимені суура саап полбаанда, пу хахпаннаң пуларны позытпаспын», – сағын салған істінде.

– Мин тас чүректіг кізі нимеспін, сірернің илепчеткеніңер мағаа аар сабығ, че полыс пирер алнында арығ чүрекнең чоохтазып аларға хынчам. Сірер ағаа хайди көрчезер?

– Үлгү сини, сөзің истіпчем. Йо, азамай! Уғаа тың сыстапча.

– Андағ полза, чоохтап пир, апсах, ноо нимедеңер, хайди полып сүр чөрген ипчіндір?

– Хайдағ ипчині сүрер полғам, сайбағ салып, тис чөрген ипчі.

– Ноо ниме ит салған анаң ол?

Пу оолахтың холына кіріп, піди итірчеткенін сағынғанда, паспахта чатхан ікөлеңнің чүректері тың сабыл сыхханнар. Олаңай ла полза, аны олар тіснең ора-чара тартхлап саларчыхтар. Че амды, тізең, хол-азах тузахта. Полчаң оңдай чохта, улии сағынчадыр: «Пу преклеттің чүреен посха тартынып аларға кирек, аны, нымзах ла хылынып албаанда, полбас». Иди сағын салып, күлімзіреп,

нымзах табыснаң чоохтаан:

– Көп пілзең, табырах кирип парарзың! Кічіг кізі андағ нименің улы-пазына түзеечи полбачаң. Соонаң пілерзің анзын, ниме тузында тустығ полчаң, оолғым.

«Мында кирек арығ нимес, пу түүнчекті пасха ондайнаң систерге кирек. Мин пуларны тоғастыр көрим», – сағын салған оолах.

Суулазығ истіле түскен. Оларның хулахтарына таныс табыс читкен. Айлана түзіп, көрібісселер – олар сүр чөрген кізі. Хызыл сырайлары кинетін, тос чіли, хуурта тартханнар, харахтары чабал ханнығ салнаң тартыл парған осхас пол парғаннар. Ортылап парғаны, прай позы тітірезіп, тізін ырсайтып, чоохтаныбысхан:

– Мындазың ма, адай!.. Кічичек апсаанның чабал дробовигічее сині арачылабас!

– Ол позының кирегін ит салған. Пастағызын, мині пүүр ахсынаң ал халған, ікінчизін – сірернің айғағыңардаң...

– Ағаа ам даа кірерзің...

– Ізенері сидік... Кирек тың алыс парған... Иртен сірернің азаанар полған ползам, сағам пазыңарбын. Кичее минің тыным картха салылған полза, пүүн сірерни салылча.

Анаң, оларның чоохтарын чахсы оңарбин турған оолахсар айланып, чоохтаныбысхан:

– Мына пулар, мынзы пабазы, тігізі – оолғы, мині тут парыбызып, үс күн, пір дее чічең ниме пирбин, кирпеде тутханнар. Хана алтын хазып, сыхпаан ползам, ам даа анда одырчатхан поларчыхпын. Өкіс өскен кізее іди күлерге килісче полбас па за! – ол, харах чазын тудын полбин, ылғабысхан.

Оолахтың чүрегіне мынзы улуғ сабығ полған. Пір туста ол аның алнында чатчатханнарның пастарын мылтых ложазынаң сапхлабызарға тимде полған. Мылтығын көдір париғанда, арғызы тапсабысхан:

– Нанчым, чарабас... кізее саннығларын чідіріп салғаннарны өдірзең, кізөк өдірген адың полар. Кізі ханын төгіп үгрен парғаннарох андағ чолда турзыннар...

Чомит аныңзар айлана түскен. Аның нарпахтап чоохтаанын піл салған. «Я, андағ... пабаңны ахтарға мин хоптап өдірткем, – сағын салған ол. – Че аны синің пілчеткенің хайхастығ!..» – ол улуғ тын салған.

Хыс, аның істіндегі күрезігні піл салғандағы чіли, аның кискен хром сапогынзар көрген. Анаң, кинетін пазын тудынып, «Ах!» тіп хысхырыбысхан... «Мин ол туста кічіг полғам, че ол сапогты чахсы пілчем. Ол ани... Аның пазының ултии кизе сабылған полған, мынзы андағох!» – хачанох полған нимелерні сағызына кирген. «Адыңыз изері чи?.. Костюмы чи? Прай ани, ана хайдағ кізі полғазың!» – түгенчі сөстерін тастына сығара чоохтаныбысхан.

– Ха-ха-ха... Хайдағ кізі полчатханымны хачанох пілерге кирек полған.

– Кирек полған, че пілбеебін... Ол минің улуғ алчаазым... Мынзынаң улуғ пыролығбын пабамның алнында...

Чомит тітірезе түскен.

– Хорыхпа, хорыхпа... Ол син ысхан чирдең паза пеер айланмас. Сапогын, костюмын пыласпас...

– Сын нимес! Олар пістің нимелер! – хысхырыбысхан Соркай.

– Чохырах, сиргеенні чідірбе, хыймыранза алай ба тапсаза, ниткедең хап! – хатығланған оолах. Чохырах быраныбысхан.

– Сарыспасын, аннаңар пасха чирде чоохтазарбыстар, че амды, Чомит, тур. Пабамның кип-азағын суурғла, – оолах, аны исте ле, аттың алтына тайағын суғып, тағыбысхан. Чомит, азах үстүне тура ла, хахпаннаң позаан аба чили пол сыххан.

– Мағаа нимее асхырлан турзың? Тіріге ниме чібістің!..

– Сағам петух чили сегірізерге алай ба тіл чітиин тиңнестірегерге маң чоғыл. Позыңни нимес нимелерні пирглеп сал...

– Паза ниме тирзің?! Түрче полза, ыраңмат плесет салдырарзар.

– Тілге пыспа, толдыр! – тапсабысхан оолах.

– Сағаа ниме киректір, хоосхачах? Мойнымны даа киссе-ңер, толдырбасын!

Оолах, адайын хығырып алып, ағаа уйстабысхан. Чохырах, аң үстүне сегіргендегі чили, аның үстүне сегірібіскен. Чомиттің чабал хысхызы истіле түскен.

– Амды толдырарзың ма? – оолах, чағын киліп, сурған.

– Толдырам, толдырам! – сағызын чідірібіскен Чомит, сала ылғабин нандырған. Оолах адайын тохтадыбысхан. Чомит, одыра түзіп, сапогын паза костюмын суурған.

– Амды наныңар, пістің арабыста паза үзүрізер ниме чоғыл, – хыс, аныңзар хази-хази көріп, тапсаан. Адалығ оол тур килгеннер. Пірсі прай ыра-чара тартылған тастына кисчеңніг паза пірсі іреен, чыртыл парған істіне кисчеңніг тағдаң индіре чөрібіскеннер.

Оолах, оларны көріп, хатхырыбысхан. Сынап таа, кем сыданар, кем иңзізін хыйыстыра тартпас, алып чили, көдеелен килген көкіместер, адай чили, улуп парчатсалар.

– Пу хорығда піс танызарға даа ундубысхабыс, – күлініп, хол тутхан хыс. – Хорығ пырозы – Таня.

– Роман, – чүрексіп, холын удурох сунған оолах. < ... >

–

Сурығлар паза идер тоғыстар

1. Пу улуғ чоох ноға «Өріністіг тоғазығ» тіп адалча?

2. Улуғ чоохтың темазы хайдағдыр?

3. Улуғ чоохтың өөн сағызын чарыт пиріңер.

4. Оңнығ матырларны адап пиріңер.

5. Оңнығ нимес матырларны адап пиріңер.

6. Романның тастындағы көрімін чарыт пиріңер. Хайдағдыр аның хылии?

7. Таняның, Чомиттің, Саркайның тастындағы көрімнерін чарыт пиріңер. Хайдағлар олар?

8. Улуғ чоох нимедең пасталча? Хайди сағынчазар, ноға автор улуғ чоохты іди пастапча?

9. Хайди автор хакас чонның чуртазы алысчатханын көзітче?

10. Матырларның омаларын чарытчатхан хоос оңдайларны табыңар.

11. «Өріністіг тоғазығ» улуғ чоохта хайдағ тус хоосталча?

12. Чир-чайаанның омазын хоостапчатхан кизектерні өтіре хығырып, оларның тузазын чарыдыңар.
13. Произведениенің хоос тіл оңдайларын үзүріңер.
14. Улуғ чоохта чаа омазы, чоннар аразындағы ынархас хоосталғанын паалаңар.
16. Хайди улуғ чоох тоозылча?
15. «Өріністіг тоғазығ» ноға улуғ чоох полча?
16. Түрк литературазында «Өріністіг тоғазығ» улуғ чоохха төйї произведениелер парын алай чох полчатханын істезіңер. Істезіглеріңні арғыстарыңа читіріңер.